

La poesia trobadoresca

Durant molts segles, només el llatí fou considerat llengua literària culta, i els **poetes** escrivien les seues composicions en aquesta llengua. Foren els **trobadors** els primers que van conrear una poesia culta no escrita en llatí, sinó en una llengua romànica: l'**occità** o **provençal**.

La poesia trobadoresca va nàixer a Occitània (sud de l'actual França) al segle XII. El fet que els nostres poetes conrearen la poesia trobadoresca i utilitzaren el provençal s'explica per diversos factors:

- Els llaços polítics existents entre Provença i la Corona d'Aragó, reforçats pel casament de Ramon Berenguer III i Dolça de Provença (l'any 1113).
- El prestigi de la cultura occitana, que s'estenia més enllà de les seues terres.
- La proximitat geogràfica.
- Les similituds entre l'occità i la nostra llengua, que procedien d'un mateix tronc: el llatí vulgar.

El **trobador** escrivia els versos i també componia la música. El **joglar**, de condició social més baixa, era qui transmetia els poemes per les diferents corts, per mitjà del cant i acompanyat d'instruments musicals.

Temàtica: l'amor cortés

L'amor cortés és el tema central de la poesia dels trobadors. Aquest concepte trasllada a la poesia la rígida estructura de la **societat feudal**:

SENYOR - FIDELITAT - VASSALL

DAMA - FIDELITAT - AMADOR

En aquesta època, ni els homes ni les dones de la noblesa es casaven per amor, sinó per interessos econòmics i aliances entre famílies (per conveniència). Per tant, l'amor cortés era un amor adúlter: el trobador (*hom*) s'enamora d'una dama casada (*domina* o *midons*), normalment d'una posició social elevada (comtessa, reina...), i amaga el seu nom

sota un pseudònim (anomenat *senyal*); aquest sol aparèixer a l'última estrofa de la composició, amb la finalitat que la dama no siga descoberta pel marit enganyat (*gilós*), ni pels envejosos cortesans (*lausengiers*) que denunciaven els amants.

Per tant, en la poesia trobadoresca, l'amant (trobador) sempre s'adreça a la dama com si ell fora un vassall i ella una senyora feudal, mereixedora de ser servida amb respecte i admiració per un vassall fidel i obediènt.

Gèneres

Els trobadors fan servir diversos gèneres segons la temàtica de les seues composicions:

- **Cançó**: té com a tema l'amor; el poeta lloa i idealitza una dama noble.
- **Sirventés**: és una composició d'atac personal (crítica feroç contra un personatge públic) o de propaganda ideològica.
- **Plany**: composició destinada a lloar un gran personatge mort.
- **Pastorella**: explica la trobada i el diàleg del trobador amb una pastora que vigila el ramat.
- **Alba**: canta el despertar dels amants que s'han de separar després d'haver passat la nit junts.

Principals trobadors

Alguns dels nostres trobadors foren el rei **Alfons el Cast** (va compondre moltes cançons i va acollir en la seua cort els trobadors més importants), **Guillem de Berguedà** (destaca per les cançons amoroses i els sirventesos d'atac polític), **Cerverí de Girona** (fou un dels darrers trobadors, per això la seua obra recull les temàtiques i les formes de tota la tradició trobadoresca) i la **comtessa de Dia** (de la qual es conserven cinc cançons apassionades).

Ramon Llull

Ramon Llull fou un escriptor excepcional que donà a la nostra llengua l'empenta definitiva perquè es convertira en un vehicle apte per a la creació literària i per a qualsevol tipus d'expressió culta. Fou el primer escriptor que emprà el romanç en la prosa literària i en el tractament de temes que fins aquell moment s'havien desenvolupat en llatí (filosofia, teologia, ciències exactes...).

Vida

Ramon Llull va nàixer a Mallorca el 1232, fou fill únic d'una família noble catalana assentada a l'illa arran de la conquesta de Jaume I. De jove, va fer vida cortesana i va escriure cançons trobadoresques. Es va casar amb Blanca Picany i va tindre dos fills. Però, segons conta ell mateix, se li va aparèixer Crist i això el va fer abandonar la família i els

béns i emprendre una nova vida guiada per tres **objectius**:

- La conversió d'infidels (aquells que no professaven la religió cristiana).
- La composició de llibres per a difondre l'ideal cristià i divulgar coneixements.
- La creació d'escoles on s'ensenyaren llengües orientals (sobretot àrab) als futurs missioners.

Llull visità el papa per aconseguir la fundació de monestirs i viatjà a Barcelona, París, Roma, Nàpols, Xipre, Tunis... fins que va morir l'any 1316.

Obra

Va escriure més de dues-centes obres, redactades en quatre llengües: català, llatí, àrab i occità. La

utilització del **llatí** li permeté fer-se escoltar en els centres culturals més importants d'Europa. L'ús de l'àrab es deu a la necessitat de ser entès pels musulmans, i així poder establir una controvèrsia entre el món catòlic i el de l'islam. El **català** era la llengua de la Corona d'Aragó i dels seus fidels. Pel que fa a l'ús de l'**occità**, no hem d'oblidar que Llull s'educà en el món dels trobadors, els joglars i els cavallers.

Amb la finalitat d'arribar a qualsevol tipus de destinatari, Llull utilitzà una prosa senzilla i flexible. A més, va crear neologismes (paraules noves) pel sistema de derivació de paraules per tal d'expressar els continguts filosòfics i científics.

Classificació de l'obra de Ramon Llull

Les obres de Llull s'han dividit en els apartats següents, atenent a uns criteris temàtics o de gènere:

Obra filosòfica	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Art abreujada d'atrotar veritat</i>: obra que pretén resoldre matemàticament tota mena de dubtes a partir de principis filosòfics. • <i>Arbre de ciència</i>: enciclopèdia organitzada a partir d'uns arbres al·legòrics que inclouen tot el saber humà.
Obra didàctica i religiosa	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Llibre de l'orde de cavalleria</i>: obra curta dedicada a la formació del cavaller cristià segons la concepció medieval. Influí molt en el <i>Tirant lo Blanc</i>.
Obra narrativa	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Lo romanç d'Evast e Blanquerna</i>: organitzat en cinc llibres, es considera la primera novel·la biogràfica de la literatura medieval europea. • <i>El llibre de meravelles</i>: també anomenat <i>Fèlix</i>. Té deu parts, una n'és el <i>Llibre de les bèsties</i>. És una sàtira sobre la lluita pel poder, una crítica de la societat de final del segle XIII representada al·legòricament en el món dels animals. L'obra conté una moralitat molt clara: el rei s'ha de guardar dels mals consellers.
Obra mística	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Llibre d'Amic e Amat</i>: forma part de <i>Lo romanç d'Evast e Blanquerna</i>. És una obra destinada als ermitans, que conté una sèrie de metàfores morals, una per a cada dia de l'any. • <i>Llibre de contemplació en Déu</i>: és una mena d'oració on l'autor exposa el seu desig d'unir-se amb Déu en la contemplació.
Obra científica	<ul style="list-style-type: none"> • Obres com: <i>Llibre de natura</i>, <i>Tractat d'astronomia</i> o <i>Nova geometria</i>.
Obra poètica	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Cant de Ramon</i>: és una mena de confessió personal on ens descobreix els seus pecats i els seus fracassos. • <i>Lo Desconhort</i>: és el fruit de la seua desil·lusió en adonar-se que els que tenien poder no li feien cas.

Les quatre grans cròniques

Les cròniques són textos historiogràfics redactats durant els segles XIII i XIV que ofereixen una visió del que fou l'antiga Corona d'Aragó i del procés expansionista que aquesta encetà cap a terres del

sud i de la Mediterrània en aquest període. Barregen història, política, ficció i testimonis personals, i foren creades amb una triple finalitat: històrica, d'entreteniment i de propaganda política.

Crònica de Jaume I o *Llibre dels fets*

Narra, en un to autobiogràfic, la vida de Jaume I (1213-1276). Conta, seguint un ordre cronològic, el seu regnat i les seues conquestes territorials. S'adreça als lectors per explicar i justificar les seues actuacions.

Característiques principals				
Providencialisme: mostra un profund sentiment religiós (Déu és present en les decisions del rei, el defèn i l'ajuda davant de qualsevol enemic).	Llenguatge viu i senzill.	Escrita en 1a persona del plural (en un <i>nos</i> majestàtic).	Intenció didàctica i moralitzadora.	Medievalisme.

Crònica de Bernat Desclot

Bernat Desclot fou un funcionari que tenia accés als arxius reials. Narra des del regnat de Ramon Berenguer IV (1131) fins al regnat de Pere II el Gran (1285). El relat se centra en el regnat d'aquest últim, ja que la finalitat de l'autor fou glorificar el rei Pere II.

Característiques principals				
Providencialisme.	Llenguatge senzill amb tics administratius.	Escrita en 3a persona.	Detallisme.	Medievalisme.

Crònica de Ramon Muntaner

És la més extensa i fou escrita per un cavaller, Ramon Muntaner, a Xirivella. Narra des del regnat de Jaume I fins al d'Alfons III (1213-1336).

Característiques principals					
Providencialisme.	Llenguatge joglaresc (utilitza fórmules joglaresques com <i>què us diré?</i> , per a mantindre l'atenció del públic).	Escrita en 1a, 2a i 3a persona.	És la més extensa i està escrita com un llibre de memòries.	Patriotisme (present en l'exalçament dels reis i de la nostra llengua).	Medievalisme.

Crònica de Pere el Cerimoniós

Està escrita en forma autobiogràfica i se centra en el seu regnat (1336-1387). El rei Pere el Cerimoniós redacta la seua obra amb la mateixa finalitat que Jaume I: justificar la seua política.

Característiques principals				
Providencialisme.	Llenguatge elegant.	Escrita en 1a persona del plural (<i>nos</i> majestàtic).	Patriotisme.	Humanisme.

real que va del començament al final del relat (un estiu, unes hores, la vida d'una persona...).

6. **Ordre i durada:** fa referència a la manera com presentem els fets de la història, a les alteracions cronològiques que efectuem per a explicar l'ordre dels esdeveniments, resumir-ne o ampliar-ne algun, etc.

a) **Ordre:** es refereix a la seqüència dels fets que es contenen. Pot ser:

–**Líneal:** els fets es presenten un darrere de l'altre, en l'ordre en què van passar.

–**Retrospecció o flashback:** l'acció torna arere per a mostrar o recordar fets anteriors.

–**Anticipació:** s'anuncien o s'avancen fets que ocorreren després.

b) **Durada:** fa referència a la relació entre la durada real dels fets (per exemple, un viatge amb tren de dues hores) i l'espai que ocupa en la narració (al viatge se li poden dedicar dues línies o dues pàgines). Les principals relacions de durada són:

–**Resum:** un període de temps llarg es relata en poques línies.

–**EHipsi:** hi ha fets que s'ometen, que no s'expliquen.

–**Extensió:** s'amplia la durada real dels fets, es dediquen moltes línies a allò que en realitat hauria ocupat molt poc de temps.

LITERATURA

L'humanisme: Bernat Metge i Antoni Canals

L'humanisme s'originà al segle XIV a Itàlia, amb figures tan importants com Petrarca, Dant i Boccaccio, però ben prompte arribà a la Corona d'Aragó. Coincidí amb l'acabament d'una etapa de la història, l'edat mitjana, i el naixement de l'edat moderna. L'humanisme es caracteritzà pel renaixement de la cultura clàssica grecollatina i per la preocupació per l'ésser humà i la seua relació amb el món.

Aquest moviment no es desenvolupà amb la mateixa intensitat i de la mateixa manera a tot arreu. L'entrada de l'humanisme a les nostres terres se situa cap a finals del segle XIV. Ara bé, no tingué la mateixa transcendència que a Itàlia, ja que la majoria dels nostres autors es dedicaren a la lectura i la traducció de textos clàssics, adaptant-los a les noves circumstàncies.

Algunes de les **característiques** que podem trobar en la nostra literatura humanística són les següents:

a) **Antropocentrisme:** la raó humana s'imposa per damunt de la raó divina. El centre d'atenció deixa de ser Déu, com en l'edat mitjana, i passa a ser l'home, l'únic ésser capaç de pensar, de reflexionar sobre si mateix i sobre el món on viu.

b) **Imitació del llatí:** els nostres humanistes fan servir un estil llatinitzant en la prosa culta, amb la introducció de llatinismes lèxics i sintàctics.

c) **Interès pels clàssics i pels humanistes italians:** es tradueixen i es difonen obres d'autors clàssics com Ovidi, Sèneca o Ciceró (a través de la Cancelleria Reial i gràcies al contacte amb la Cort Papal d'Avinyó) i dels grans humanistes italians (Petrarca, Boccaccio...). Els nostres humanistes senten passió pel món del saber i veuen les obres com a models de bellesa, no d'ensenyament moral.

Bernat Metge

Vida

Va nàixer cap al 1340 a Barcelona, on morí el 1413. Fou un home culte i coneixedor del llatí. Gràcies al prestigi del seu padrastre, accedí al càrrec de canceller i arribà a ser secretari reial de Joan I. Fou processat i empresonat, juntament amb altres funcionaris, acusat de l'assassinat del rei Joan I, però posteriorment fou perdonat i rehabilitat en el seu càrrec pel rei Martí l'Humà.

És el màxim exponent del nostre humanisme, ja que va introduir en la literatura el pensament humanista de Boccaccio i Petrarca, va traduir unes quantes obres d'humanistes reconeguts i va emprar el diàleg com a recurs literari. En les seues obres es palesen un conjunt de característiques totalment modernes i, per tant, humanístiques: escepticisme, exaltació de la bellesa, sentit crític, ironia...

Obres

De Bernat Metge coneixem set obres, entre originals i traduccions:

Obres en vers	
<i>Llibre de Fortuna e Prudència</i>	Poema llarg en què es debat l'existència de la providència en el món dels homes. És la primera obra de l'autor i encara no conté la seua actitud crítica i escèptica.
<i>Sermó</i>	Paròdia dels sermons dels predicadors de l'època.
<i>Medecina apropiada a tot mal</i>	Poema escrit a la presó, en el qual se satiritzen els tractats del mal d'amor que tingueren èxit durant l'edat mitjana.

Obres en prosa	
<i>Com se comportà Ovidi essent enamorat</i>	Traducció d'un text llatí.
<i>Valter e Griselda</i>	Traducció del <i>Griseldis</i> de Petrarca.
<i>Apologia</i>	Primera mostra de diàleg filosòfic a l'estil de Plató i Ciceró.
<i>Lo Somni</i>	La seua darrera obra, escrita l'any 1399.

Lo Somni

El propòsit de *Lo Somni*, la seua obra cabdal, fou quedar lliure de qualsevol rastre de culpabilitat per la mort del rei Joan I i aconseguir el favor del nou rei, Martí l'Humà, germà de l'anterior. L'èxit del llibre va fer que aconseguira tant una cosa com l'altra.

En *Lo Somni*, Bernat Metge conta que, estant ell empresonat, somià que se li apareixia el difunt rei acompanyat d'Orfeu i Tirèsies (personatges mitològics) i que aquest li confessava que no havia mort assassinat, sinó de mort natural.

Les **característiques** principals d'aquesta obra són:

- El diàleg filosòfic.
- La presència de personatges de la mitologia clàssica.
- Un estil mesurat a imitació del llatí clàssic (ús d'oracions complexes i llatinismes abundants).

Antoni Canals

Contemporani de Bernat Metge, aquest frare dominicà va nàixer el 1352 i morí el 1419 a València.

Literatura religiosa i moralitzant

A les darreries de l'edat mitjana, encara que alguns autors com Bernat Metge i Antoni Canals es mostren sensibles a la nova mentalitat humanista, el gros de la societat continua sent molt religiós i teocèntric. La importància de l'Església durant

Va tindre un gran prestigi com a moralista i com a intel·lectual, però només escrigué dos llibres de caràcter religiós i doctrinal: *Tractat de confessió* i *Escala de contemplació*. La resta de la seua producció foren traduccions de les obres de Petrarca, Sèneca i Valeri Màxim. La més reeixida estilísticament fou *Escipió e Aníbal*.

La seua ideologia sembla contradictòria, ja que es debat entre el gust pels clàssics i la fidelitat a la teologia medieval. Ara bé, la intenció de les traduccions que fa és evident: pretèn proveir-se d'arguments dels clàssics per a salvaguardar la religiositat medieval. Així doncs, busca raonaments semblants als cristians en els mateixos clàssics que tant enlluernen els humanistes.

Podem dir, doncs, que Antoni Canals és un humanista en la forma, però no en el fons. Sentia un gran amor pels llibres i va traduir al valencià autors llatins, però la seua prosa elegant, a imitació dels clàssics, era l'embolcall d'una ideologia teocèntrica, conservadora i medieval.

l'edat mitjana explica el caràcter religiós de molts textos, escrits sovint per moralistes i predicadors. Per això, personalitats com Francesc Eiximenis, sant Vicent Ferrer o sor Isabel de Villena usen la literatura per a promoure un model de vida cristià.

Francesc Eiximenis

Nasqué a Girona cap al 1330 i, molt jove, ingressà en l'orde franciscà. Estudià i viatjà per Europa, i quan tornà a Catalunya es dedicà a la predicació i a l'ensenyament. Es traslladà a València, on fou conseller de la ciutat i on va escriure la major part de les seues obres.

És autor d'una extensa obra didàctica i moralitzadora compendiada en *Lo Crestià*, conjunt de dotze llibres que són com una enciclopèdia del saber de la seua època. En el llibre *Dotzé*, que és un important tractat polític, s'inclou el *Regiment de la cosa pública*, obra que Eiximenis va oferir als jurats de València quan va arribar a aquesta ciutat, en el qual elogïa les terres valencianes i els seus pobladors.

L'objectiu central de l'obra d'Eiximenis és la instrucció religiosa de la gent del carrer, que estava en perill de desviar-se de les pautes d'una societat teocèntrica en crisi. Així doncs, havia d'escriure llibres senzills i agradosos per a facilitar la comprensió i l'aprenentatge d'aquesta gent.

Sant Vicent Ferrer

Vicent Ferrer va nèixer a València l'any 1350 i va morir a Vannes (la Bretanya) l'any 1419. Autèntic home d'estat (va intervindre decisivament en el Compromís de Casp), formava part dels dominics, un orde religiós conegut per la tasca de predicació que feien. No debades, Vicent Ferrer va aconseguir una gran fama pels seus sermons, que foren escoltats per multituds arreu d'Europa. L'any 1455 el papa Calixt III (el valencià Alfons de Borja) el va fer sant.

Sant Vicent no va escriure mai els sermons. Sempre l'acompanyaven uns reportadors, que eren els encarregats de copiar per escrit les seues paraules. Aquests resums demostren que les seues intervencions eren llargues (podien durar hores) i que estaven plenes de recursos expressius i teatrals: gesticulacions, diàlegs fingits en què simulava les veus, diminutius i augmentatius, onomatopeies, frases fetes, etc. La voluntat del predicador era que la gent senzilla l'entenguera, que s'emocionara i

acceptara seguir el model de vida cristiana que ell promovia.

Anselm Turmeda

Va nèixer a Mallorca a mitjan segle XIV. Monjo franciscà, va estudiar a Lleida i Bolonya, però després es va convertir a l'islam i es va traslladar a Tunis, on va residir la resta de la seua vida.

La seues dues obres més conegudes, encara dins de l'òptica cristiana, són:

- **Llibre de bons amonestaments.** Es tracta d'un recull de poemes curts i senzills, sovint irònics, que contenen recomanacions morals. Va ser un llibre molt exitós, que s'ha llegit durant segles, conegut popularment com *Fra Anselm*.
- **Disputa de l'ase.** És un poema humorístic en què l'autor i un ase discuteixen sobre la superioritat de l'home o l'animal, cosa que permet introduir elements satírics i burlescos.

A banda, Turmeda va escriure dues obres més lligades a la seua experiència personal: una sobre la política de Mallorca (*Cobles de la divisió del regne de Mallorques*) i una altra sobre la seua conversió a l'islam, escrita directament en àrab (*Tuhfa*).

Isabel de Villena

Sor Isabel de Villena va nèixer a València l'any 1430. Al contrari dels autors anteriors, sor Isabel és una dona del segle XV, culta i influent, que forma part dels grans noms de la nostra literatura durant el Segle d'Or. De fet, va arribar a ser abadessa del convent de la Trinitat de València (situat molt prop dels Vivers), un dels més importants de l'època.

Només es coneix un llibre escrit per ella, el *Vita Christi*, una biografia de Crist pensada per a la comunitat de monges clarisses de la Trinitat. Per això, està redactada amb senzillesa i elegància des d'una perspectiva femenina. La valoració que fa dels personatges d'Eva o Maria Magdalena, per exemple, contrasta amb la misogínia (el menyspreu per les dones) que trobem en altres autors de la seua època com Jaume Roig, autor de l'*Espill*.

El Segle d'Or (narrativa)

El segle XV va ser una època d'esplendor per al Regne de València, que es convertí en el territori més important de la Corona d'Aragó. Fou un temps de creixement demogràfic i econòmic, amb un gran desenvolupament polític, artístic i cultural. No és casualitat que en aquest context es practicara molt la

literatura i que aparegueren autors d'una gran importància, que arribarien a tindre un ressò internacional.

Les novel·les cavalleresques

Les històries sobre cavallers, típiques de la societat i la mentalitat medievals, es remunten a les **cançons**

de gesta escrites en vers i divulgades pels joglars. Però a poc a poc, durant el segle XV, l'alta noblesa va perdre part de la seua influència en benefici de la baixa noblesa i, en particular, d'una nova classe social, la burgesia, arrelada a les ciutats i dedicada al comerç. Així, els gustos literaris van canviar: de l'èpica de les cançons de gesta es passà a unes novel·les cavalleresques més pròximes al lector, menys legendàries i més realistes.

El *Tirant lo Blanc* i el *Curial i Güelfa*, les dues novel·les cavalleresques més conegudes de la nostra literatura, participen del nou gust literari del segle XV. Per això, es caracteritzen perquè:

- Són un reflex de **l'ambient de l'època** en què s'escriuen.
- L'acció passa en **terres conegudes** i identificables, i no en llocs remots i desconeguts.
- Els protagonistes estan fets a la **mesura humana**, són persones de carn i ossos, sense que apareguen elements meravellosos i sobrenaturals.

Tirant lo Blanc

Joanot Martorell, nascut a Gandia el 1413, pertanyia a una família de la baixa noblesa valenciana. L'any 1460 va començar a escriure la novel·la *Tirant lo Blanc*, però al cap d'uns anys va morir sense que el llibre s'haguera publicat. El manuscrit va quedar en mans de **Martí Joan de Galba**, un prestamista amb qui Martorell tenia deutes. Durant molt de temps es va considerar que havia intervingut en la novel·la, però sembla que no va ser així. Afortunadament, quan Martorell va morir, la impremta ja s'havia inventat i s'havien instal·lat tallers a València. Així, el 1490, l'impressor d'origen alemany Nicolau Spindeler va publicar la primera edició del *Tirant*. El llibre va tindre un èxit immediat i des d'aleshores ha estat traduït a diversos idiomes i s'ha reeditat moltes vegades.

La novel·la narra les aventures guerreres del cavaller Tirant des que va a Anglaterra a les bodes del rei, amb la intenció d'entrar en l'orde de cavalleria, fins que mor després d'haver alliberat Constantinoble de la dominació turca.

Aquesta obra ha sigut qualificada de **novel·la total i moderna**, perquè s'hi barregen episodis d'una bel·licositat cruel amb escenes amoroses i eròtiques i situacions resoltes pel protagonista amb gran enginy.

L'argument de l'obra es distribueix en les parts següents:

- **Tirant a Anglaterra:** el protagonista, molt jove, troba el comte-ermità Guillem de Varoic i rep al·lçonament sobre les lleis de la cavalleria. A la cort d'Anglaterra és nomenat cavaller pel rei.

- **Tirant a Sicília i Rodes:** acompanyat d'un fill del rei de França participa amb èxit en la defensa de Rodes.

- **Tirant a l'Imperi Grec:** aquesta és la part més extensa i més interessant de l'obra, en què Tirant defén Constantinoble contra els turcs com a capità al servei de l'emperador, s'enamora de la princesa Carmesina i viu amb ella delicioses històries eròtiques amb l'ajut de la donzella Plaerdemavida.

- **Tirant al nord d'Àfrica:** lluites amb els sarraïns i episodis semblants a la part corresponent del *Curial*, també d'ambient moresc.

- **Tirant allibera l'imperi:** Tirant, ja cèsar de l'imperi i casat amb Carmesina, mor de malaltia. La princesa i l'emperador també moren, mentre que Hipòlit, nebot i escuder de Tirant, es casa amb l'emperadriu viuda i esdevé hereu de l'imperi.

Curial i Güelfa

Curial i Güelfa és una obra d'autor anònim que fou redactada entre els anys 1435 i 1462. La novel·la narra una relació amorosa entre un cavaller humil (Curial) i una dama noble (Güelfa). Igual que *Tirant lo Blanc*, l'obra barreja episodis cortesans, escenes amoroses i unes altres de més bel·licoses.

La valenciana prosa

Com has estudiat més amunt, la influència de la Cancelleria Reial i de l'humanisme va contribuir a la formació d'un model de llengua unitari i culte, elegant i llatinitzant, artificios i molt elaborat. Durant el segle XV, aquest model va fer fortuna a València, on es va arribar a conèixer com a «valenciana prosa».

Joan Roís de Corella

Aquest autor, nascut a Gandia al voltant de 1433, va ser un noble amb una gran formació cultural. En certa mesura, és un pont entre el món medieval i el del Renaixement, cosa que es veu en el seu interès per la tradició grecollatina, per exemple.

La seua obra en **prosa**, molt lligada al model de la «valenciana prosa», conté obres de tema **amorós** (*Tragèdia de Caldesa*), **religiós** (*Història de Josep*) i **mitològic** (*Leandre i Hero*).

Roís de Corella també va escriure **poesia**, en molts casos de tema amorós, com ara *La balada de la garsa i l'esmerla*. Es tracta d'una poesia molt elaborada, amb bona cosa de metàfores, hipèrbol·les o hipèrbatons.

El teatre medieval. *El Misteri d'Elx*

Durant l'edat mitjana es van representar bona cosa d'obres en la nostra llengua, tant profanes com religioses. El teatre va adquirir una gran importància, perquè arribava fàcilment a un públic popular i sense formació escrita; això permetia que fora un instrument de difusió d'idees polítiques i religioses. Encara que bona part d'aquesta producció teatral popular va perdurar durant els segles posteriors, n'han quedat pocs testimonis escrits.

Les característiques principals del teatre medieval són:

- **L'oralitat:** no interessava el text escrit, no importava tant l'element literari com l'espectacle, la representació. Aquesta deu ser la raó per la qual a penes han quedat obres escrites de l'època.
- **El llenguatge:** era planer, viu i col·loquial, perquè les obres s'inspiraven en el gust del poble, al qual s'adreçaven.
- **L'anonimat:** no sabem qui va escriure aquestes obres, no es poden atribuir al geni creatiu d'un sol autor. En molts casos, es devien transmetre de generació en generació, amb canvis i afegitons propis de la tradició popular i oral.

El teatre profà

El teatre profà va nàixer lligat a la figura del joglar, ja en el segle XIV. Amb aquest tipus de teatre es pretenia, d'una banda, entretenir el públic popular per mitjà de jocs malabars, danses, mims o acrobàcies fets pels mateixos joglars; i d'altra banda, es promocionava la ciutat o el govern mitjançant processons, tornejos cavallerescos, balls i entremesos fets als palaus.

El teatre religiós

Va nàixer a les esglésies com una extensió de les celebracions litúrgiques. La llengua utilitzada en un principi fou el llatí. A poc a poc, les representacions religioses es traslladaren dels recintes sacres a les places i als carrers i esdevingueren espectacles destinats a un públic nombrós. Aquest fet provocà que el llatí fora substituït per la llengua del poble.

Les obres dramàtiques religioses medievals s'agrupen, segons la temàtica, en aquests cicles:

- **Cicle de Pasqua:** format per representacions de la passió, mort i resurrecció de Jesucrist. L'obra més representativa d'aquest cicle és la *Passió de Cervera*.

- **Cicle de Nadal:** dedicat al naixement de Crist, l'adoració dels pastors i dels Reis d'Orient. En destaquem el *Cant de la Sibilla*, monòleg que data de mitjan segle XIII i es representa hui en dia a la Safor i a Mallorca.

- **Cicle hagiogràfic:** referit a les vides de sants. L'obra més important és el *Misteri d'Adam i Eva*, que es representa a València durant la festa del Corpus.

- **Cicle marià:** se centra en la vida de la Mare de Déu, especialment en el moment de la seua mort, el soterrament i l'assumpció. Com a exemple més representatiu d'aquest cicle cal destacar el *Misteri d'Elx*.

Misteri d'Elx

L'origen del *Misteri d'Elx* es remunta al segle XV, tot i que la consuetud més antiga que conservem és del segle XVII. És una obra versificada, escrita en valencià i destinada a ser cantada.

L'any 2001 fou declarat per la UNESCO Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat. Es representa cada any a l'interior de la basílica de Santa Maria d'Elx durant els dies 14 i 15 d'agost.

En l'obra no intervenen actors professionals, sinó que són els homes, els xiquets del poble i els capellans els qui donen vida al *Misteri* (en el teatre medieval no podien actuar les dones).

Argument del *Misteri d'Elx*

Està basat en els evangelis apòcrifs i representa la mort, l'assumpció i la coronació de la Mare de Déu. Consta de dos actes: la Vespra o primer acte (14 d'agost) i la Festa o segon acte (15 d'agost).

La Vespra

Comença quan entra la Mare de Déu a la basílica i expressa, mentre camina per l'andador i arriba al cadafal, el desig que té de morir per a reunir-se amb el seu fill, Jesucrist. Tot seguit, s'obrin les portes del cel i apareix la magrana (o núvol); baixa de la cúpula de la basílica amb un àngel que anuncia a la Mare de Déu que el seu fill l'espera al cel. Maria, des del cadafal, demana la presència dels apòstols i, envoltada per aquests, mor al llit. La Vespra acaba quan baixa l'araceli (o cor dels àngels) i s'emporta l'ànima de la Mare de Déu al cel.

La Festa

En la segona jornada entren els jueus per a furtar el cos de la Mare de Déu i s'inicia una baralla amb

els apòstols. Aquests vencen els jueus i els converteixen al cristianisme. Tots junts soterran el cos de Maria en el sepulcre (en un forat enmig del cadafal). Poc després torna a davallar del cel l'araceli, per a

emportar-se la imatge de la Mare de Déu. Mentre ascendeix, baixa del cel la Santíssima Trinitat, que corona Maria com a reina del cel i de la terra.

El Segle d'Or (poesia): Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi

En la unitat 6 hem vist alguns dels autors en prosa més importants del Segle d'Or. Però en el mateix període hi hagué una gran activitat poètica a València. Amb precedents com Jordi de Sant Jordi,

van aparèixer figures de relleu internacional, com Ausiàs March, el poeta més important de la nostra literatura. A banda, cal destacar la poesia satírica, el màxim exponent de la qual va ser Jaume Roig.

Jordi de Sant Jordi

Va nàixer a València. Fou un poeta cortesà i cavaller que va morir quan encara no tenia trenta anys. Va participar en les campanyes militars del rei Alfons el Magnànim al costat dels poetes Andreu Febrer i Ausiàs March i fou empresonat un any abans de morir (1423). A la presó va escriure el seu poema més conegut, *Presoner*, en el qual descriu la situació personal en què es troba i demana al rei que faça tot el que pugua perquè l'alliberen.

Jordi de Sant Jordi és el poeta més important abans d'Ausiàs March i connecta la seua obra amb la dels trobadors. La influència trobadoresca es nota en la temàtica amorosa i la versificació dels poemes, a més del llenguatge que usa, ple d'occitanismes.

Presoner

Sense amics, ni béns, ni senyor,
en un lloc estrany i en una contrada estranya,
lluny de tot bé, fart d'enuig i de tristesa,
la meua voluntat i el meu pensament captius
em trobe sotmés del tot a un mal poder,
no veig ningú que tinga cura de mi,
i estic vigilat, tancat, encadenat i pres,
cosa que he d'agrair a la meua trista sort.

JORDI DE SANT JORDI
(adaptació de Rosa Borràs i Vicent Borràs)

Estramps

Sota el front porte el vostre bell rostre,
per la qual cosa el meu cos fa gran festa nit i dia,
ja que remirant la molt bella figura
m'ha quedat l'empremta de la vostra cara
de tal manera que ni la mort no n'esborrarà la forma;
sinó que, quan seré del tot fora d'aquest món,
aquells que portaran el cos al sepulcre
veure el vostre signe sobre la meua cara.

JORDI DE SANT JORDI
(adaptació de Rosa Borràs i Vicent Borràs)

Ausiàs March

Vida

Ausiàs March, tradicionalment vinculat a Gandia, sembla que va nàixer a València cap a l'any 1400. Era fill del poeta Pere March i nebot del també poeta Jaume March. Pertanyia a la baixa noblesa valenciana i participà com a cavaller en les campanyes militars d'Alfons el Magnànim.

Ausiàs March es va casar primerament amb Isabel Martorell (germana de Joanot Martorell, autor de *Tirant lo Blanc*) i després amb Joana Escorna. Dels matrimonis no tingué descendència, però sí que tingué cinc fills il·legítims que visqueren prop d'ell. Va morir a València l'any 1459.

Obra

Ausiàs March abandona l'estil dels trobadors i la llengua d'aquests, l'occità, per a escriure una poesia més personal i sincera en la nostra llengua. La seua obra consta de 128 poemes, que s'han classificat tradicionalment en tres grans grups:

- **Cants d'amor:** el poeta ens presenta una dona de carn i ossos, amb defectes i virtuts, molt allunyada de l'estereotip de l'amor cortès. L'amor és descrit com un sentiment contradictori, com a idea (amor espiritual) i com a passió carnal alhora. Estan agrupats en cinc cicles, titulats segons el senyal amb què amaga el nom de l'amada: *Plena de seny*, *Llir entre cards*, *Oh foll amor*, *Amor, amor* i *Mon darrer bé*.
- **Cants de mort:** són sis composicions dedicades a plànyer la mort de la seua segona esposa. El poeta hi expressa un gran dolor per la mort de l'estimada i una preocupació pel destí de l'ànima de la dama morta i per la justícia de Déu. La mort no és considerada pel nostre poeta com l'acabament de l'amor, sinó com a remei del seu desig amorós i com a redempció del pecat produït per l'amor carnal.

- **Cant espiritual:** és un llarg poema adreçat a Déu en què es planteja el futur després de la mort.

Deixant a part l'estil dels trobadors
qui, per ardor traspassen veritat,
e atenuant mon voler afectat
—no em vull torbar— diré què trobe en vós.
El que puc dir als qui no us hauran vista
no valdrà res: mai fe no en donaran;
i els qui mirant, si dins vós no veuran,
creient-me a mi, tindran l'ànima trista.

AUSIÀS MARCH
(adaptació de Lluís-Anton Baulenas)

Tal com aquell qui es veu prop de la mort,
patint mal temps i perills en la mar,
i veu el lloc que el podrà resguardar
i no l'ateny perquè té mala sort,

em passa a mi, que vaig afanys passant
i vós podeu els meus mals destruir.
Desesperat dels meus desigs complir,
el vostre orgull aniré proclamant.

AUSIÀS MARCH
(adaptació de Lluís-Anton Baulenas)

Així com el brau fuig pel desert
forçadament quan és superat pel seu semblant,
i no en torna mai fins que ha recuperat la força
per destruir aquell qui l'ha fet fugir,
així mateix em convé allunyar-me de vós,
perquè el vostre gest ha confós el meu esforç:
no tornaré fins que s'haja fos del tot
la gran por que m'impedeix ser delitós.

AUSIÀS MARCH
(adaptació de Rosa Borràs i Vicent Borràs)

Jaume Roig i l'Escola Satírica Valenciana

Al costat de la poesia d'Ausiàs March, filosòfica i molt reflexiva, durant les últimes dècades del segle XV s'escriu a València una poesia més narrativa i humorística, que s'ha etiquetat amb el nom d'Escola Satírica Valenciana. Una bona part d'aquesta producció es va fer a partir de les tertúlies promogudes per Bernat Fenollar, que aplegaven escriptors burgesos com ara metges, notaris o capellans.

Però l'obra satírica en vers més important del Segle d'Or és l'*Espill*, un llarg poema narratiu compost per Jaume Roig. Nascut a València al començament del segle XV, Roig va ser un dels metges de la Cort, és a dir, fou un burgès relacionat amb la noblesa. Casat amb Isabel Pellisser, va participar econòmicament en la fundació del convent de la Trinitat, d'on era abadesa sor Isabel de Villena, i una de les seues filles hi va ingressar com a monja, de manera que es devien conèixer.

Jaume Roig participa de la llarga tradició misògina medieval, dedicada a moralitzar per mitjà de tòpics que critiquen els suposats vicis i defectes de les dones. Com recordaràs, el *Vita Christi* d'Isabel de Villena ofereix una perspectiva femenina que contrasta amb aquesta literatura.

L'*Espill* és una llarga narració escrita en versos tetrasil·labs (de quatre síl·labes), amb un ritme ràpid i un to satíric i divertit. L'obra consta d'un prefaci i de quatre llibres. En el prefaci, el narrador ja anuncia clarament la seua intenció: donar consells i exemples a tots els homes perquè desconfien de les dones. Al llarg dels quatre llibres, el protagonista conta en primera persona que la seua vida ha sigut arruïnada per culpa de les dones: sa mare el foragita de casa, es casa tres vegades i, finalment, desesperat per no trobar una bona esposa, decideix dedicar-se a la vida contemplativa centrada en la devoció a Déu.

La literatura durant l'edat moderna: Renaixement, Barroc i Il·lustració

El segle XV va ser una època de gran creativitat i dinamisme, que va fer possible l'aparició d'autors tan importants com Joanot Martorell, Isabel de Villena o Ausiàs March i que ha estat considerat el segle d'Or de les nostres lletres. En canvi, a partir del segle XVI, una sèrie de fets polítics i culturals provoquen una disminució progressiva en la quantitat i la importància de la literatura culta en la nostra llengua. A pesar d'això, durant el llarg període que arriba fins al segle XVIII hi haurà

autors que continuaran produint textos de qualitat en la línia dels grans moviments europeus de l'edat moderna: el Renaixement, el Barroc i la Il·lustració.

A més a més, fins als decrets de Nova Planta, el valencià serà la llengua oficial de l'administració i tindrà una enorme presència en la literatura popular, és a dir, no deixarà mai de ser la llengua majoritària de la població en tots els àmbits d'ús.

El Renaixement

El Renaixement és un moviment artístic que naix a mitjan segle XV com a conseqüència de la generalització de l'humanisme a tot Europa. Fins a la meitat del segle XVI, el Renaixement proposa un retorn a l'art clàssic grecollatí, tant en la literatura com en l'arquitectura o la pintura. Un exemple paradigmàtic d'artista renaixentista és Leonardo da Vinci.

Durant el Renaixement, la nostra literatura destaca sobretot en la poesia, amb autors com Pere Serafi o Joan Timoneda. El segon va publicar un cançoner de temàtica amorosa titulat *Flor d' enamorats*.

En el teatre es percep la interferència del castellà i predominen les obres bilingües amb personatges que alternen aquesta llengua amb el valencià. Són obres realistes i satíriques que, en molts casos, retraten l'ambient de la cort valenciana. Els millors exemples són *La vesita* (1524), de Joan Ferrandis d'Herèdia, i *El cortesano* (1533), de Lluís Milà.

En la prosa no trobarem novel·les a l'estil del *Tirant*, però sí llibres d'història, com ara *Los coloquis de la insigne ciutat de Tortosa*, de Cristòfor Despuig, una obra que explica l'origen d'aquesta població amb un esperit propi del Renaixement.

En aquest període cal destacar la figura de Joan Lluís Vives, l'humanista valencià més internacional, autor d'una obra de caràcter filosòfic escrita sobretot en llatí.

El Barroc

El Barroc és un moviment artístic que naix a finals del segle XVI com a reacció cap al Renaixement i que es consolida durant el XVII. El Renaixement és antropocèntric i es mostra optimista, creu en les possibilitats de l'ésser humà; el Barroc és més religiós i es mostra pessimista, posa l'accent en la mort i el desengany. Les formes del Renaixement són clàssiques, inspirades en l'antiguitat grecollatina; en canvi, el Barroc prefereix unes formes bigarrades i complexes que reflecteixen la passió i el patiment.

En la nostra literatura hi ha moltes mostres de poesia barroca, però en canvi aquest moviment tingué poca incidència en la prosa i molt poca en el teatre.

La poesia

Els temes més freqüents foren:

- El pas del temps, la brevetat de la vida i la proximitat de la mort.
- La caricatura tragicobulesca de l'existència.

- El pessimisme polític.

Pel que fa a l'estil, distingim dues maneres d'expressar-se:

- **Conceptisme:** es tracta d'una poesia molt elaborada conceptualment que arriba a la provocació mitjançant l'associació arbitrària d'idees i mots, l'ús de l'equívoc, el contrast, la caricatura cruel i la paròdia de la mitologia. Un dels representants més destacats d'aquest estil fou Francesc Vicent Garcia (conegut com el Rector de Vallfogona).
- **Culteranisme:** es crea un món de bellesa absoluta, utilitzant metàfores, neologismes, hipèrbats, recursos fònics i rítmics, presència de personatges mitològics... Fou conreat per Francesc Fontanella, qui va ser molt influït pel poeta castellà Garcilaso de la Vega.

La prosa

Durant aquest període, la impremta i les seues exigències comercials feren que minvara la producció narrativa, ja que no podia circular en reculls manuscrits al marge del negoci editorial com ho feia la poesia.

Cal destacar el valencià mossèn Pere Joan Porcar, que escriu el seu *Dietari* sense cap mena de pretensió literària. En aquesta obra trobem documentats moments cabdals de la història valenciana del final del segle XVI i començament del XVII, com la pèrdua de les institucions pròpies, els actes de la Inquisició o el descontent per la política dels Àustria.

La Il·lustració

Després d'un moviment convuls i pessimista com el Barroc, la Il·lustració recupera la confiança i els valors del Renaixement. Els il·lustrats creuen que la ciència, la filosofia, l'art i la política poden contribuir a una societat més justa i ordenada. Per això, el vessant estètic d'aquest moviment s'anomena **neoclassicisme**, perquè retorna a allò clàssic i en potencia la raó, la correcció i l'harmonia per damunt de la passió i les formes barroques.

En la nostra literatura, la poesia neoclàssica està representada per autors com Joan Baptista Escorigüela o Joan Ramis. Aquest darrer va escriure una tragèdia, *Lucrecia*, que és un dels millors textos teatrals de la nostra literatura durant l'edat moderna.

Al costat d'aquestes obres de caràcter clàssic, la poesia i el teatre popular tenen una gran vitalitat. En la prosa destaca la contribució d'un autor culte, interessat pel coneixement de la llengua i la literatura pròpia, Lluís Galiana. La seua *Rondalla de rondalles* arreplega diferents narracions amb bona cosa de refranys populars.